

Akademik Đorđe Đurić
Srpska akademija obrazovanja
Beograd

AKADEMIK BOSILJKA ĐORĐEVIĆ - ISTAKNUTI NAUČNIK I PROSVETNI RADNIK

Izuzetan je uspeh Visoke škole strukovnih studija za vaspitače »Mihailo Palov« u Vršcu, direktorke – akademika Grozdanke Gojkov, nastavnika i saradnika, kao i Grada Vršca, što već devetnaesti put organizuju naučni skup posvećen darovitim učenicima i što okupljaju veliki broj stručnjaka iz zemlje i inostranstva. To zaslužuje društvenu, stručnu i naučnu podršku i priznanje učesnika skupa, ali i šire zajednice.

Dodatna je vrednost ovoga skupa što je posvećen istaknutim i zaslužnim naučnim i prosvetnim radnicima, akademikima Bosiljki Đorđević i Jovanu Đorđeviću i što, i na ovaj način, izražavamo puno poštovanje prema njihovim delima i prema njima kao dobrim i vrednim ljudima koji su čitav život posvetili vaspitanju i obrazovanju mladih. To činimo uvereni da samo ljudi koji poštuju dela prethodnika i starijih kolega mogu ta dela da nastave i da za svoja vredna ostvarenja zasluže poštovanje mlađih.

Imam posebnu čast i veliko zadovoljstvo što mogu da govorim o istaknutom prosvetnom radniku, akademiku Bosiljki Đorđević. Kao redovni učesnik ovih stručnih i naučnih susreta, dr Bosiljka Đorđević je i jedan od utemeljivača proučavanja darovitih učenika kod nas. Otuda je njen istraživački rad na ovom planu široko poznat, posebno učesnicima ovoga skupa. Ovo je možda najznačajnije, ali ne i jedino, područje obrazovanja kojim se dr Bosiljka Đorđević uspešno bavila.

Široka, raznovrsna i rezultatima bogata je prosvetna i kulturna delatnost dr Bosiljke Đorđević. Zato nije moguće u ovom kratkom obraćanju da se potpuno prikaže njen stvaralački život, koji je i u podmaklim godinama ispunjen radoznalošću, kreativnim i produktivnim radom i podsticajnim i srdačnim odnosom prema ljudima.

Dr Bosiljka Đorđević je prešla životni i profesionalni put i uloge: od učiteljice seoskih škola, vaspitačice jugoslovenske ratne siročadi u Bugarskoj, 1945. godine, studentkinje filozofije, pedagogije i psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu i asistentkinje na predmetu opšta psihologija, prosvetnog inspektora i savetnika za osnovne škole i psihološko-pedagošku službu, savetnika u Saveznom zavodu za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, školskog psihologa u osnovnoj školi, do doktora psiholoških nauka i višeg naučnog savetnika u Institutu za pedagoška istraživanja u Beogradu. Za svoj celokupni doprinos razvoju obrazovanja i naučnoistraživačkog rada, za svoje brojne knjige i članke, učešće na velikom broju stručnih i naučnih skupova u zemlji i inostranstvu, za svoju prosvetnu i kulturnu delatnost, izabrana je za redovnog člana Srpske akademije obrazovanja. To su dokazi da je Bosiljka Đorđević ostvarila veliki životni i profesionalni uspeh. Ali, dr

Bosiljka Đorđević je i danas zadržala prirodnu radoznalost i zadovoljstvo u stručnom i naučnom stvaralaštvu. Sve ovo svedoči o izuzetnom prosvetnom pregaocu i samoostvorenoj ličnosti koja je stekla opšte poštovanje i predstavlja uzor posvećenosti radu, stvaralaštvu i podsticajnim odnosima sa ljudima.

Rezultati stručnog i naučnog rada dr Bosiljke Đorđević objavljeni su u 16 knjiga i u više od 100 članaka, saopšteni u velikom broju javnih predavanja i rasprava, na stručnim seminarima i naučnim konferencijama u zemlji i inostranstvu. Zato, umesto detaljnog prikaza prosvetnokulturnog i naučnog rada dr Bosiljke Đorđević, ograničiću se na egzemplarni prikaz samo nekih radova, svestan da to neće dati pravi utisak o širini i celovitosti problema koje je Bosiljka Đorđević proučavala.

Dr Bosiljka Đorđević pripada grupi naših najistaknutijih psihologa, vrsnih poznavalaca i istraživača aktuelnih vaspitnih i obrazovnih problema. Njena naučna i stručna interesovanja odnosila su se na brojna pitanja obrazovanja. Među ovima izdvajamo: savremenu porodicu i njenu vaspitnu ulogu, društveno ponašanje dece, darovite učenike i individualizaciju njihovog vaspitanja, dodatni rad učenika, međusobno opažanje osobina i njihov uticaj na interakciju učenika i nastavnika. Navedenom dodajemo i proučavanje sistemskih pitanja obrazovanja, među kojima su posebno značajna: naša škola budućnosti, ogledne škole, fakultetsko obrazovanje učitelja.

U svakom području, dr Bosiljka Đorđević dala je vredan doprinos, a nekima je postavila osnove za kasnija svoja i za proučavanja drugih istraživača. Radove dr Bosiljke Đorđević odlikuje: temeljna teorijska zasnovanost, problemski pregled ranijih istraživanja srodne problematike, sistematska razrada saržaja, metoda i tehnika za prikupljanje empirijskih podataka, adekvatan izbor statističkih procedura, produbljena kvalitativna i kvantitativna analiza i logičko tumačenje rezultata. Tako konceptijski postavljena istraživanja, a neka zasnovana na eksperimentalnom pristupu, obezbeđuju objektivnost i valjanost podataka, njihovu temeljnu analizu i pouzdano izvedene zaključke.

Bogato pedagoško iskustvo, koje je stekla u radu kao učitelj, školski psiholog, prosvetni inspektor i pedagoški savetnik, predstavlja za Bosiljku Đorđević važan kriterijum za izbor problema istraživanja. Zato kolegistica Đorđević za istraživačke probleme bira aktuelna pitanja obrazovanja, a zatim, pri njihovom proučavanju, stalno ima u vidu moguće implikacije za unapređenje pedagoške prakse. S druge strane, njeno vredno iskustvo istraživača omogućuje joj da izabрани problem metodološki dobro postavi i istraži. Ilustrovaćemo navedene konstatacije studijom dr Bosiljke Đorđević o vaspitnoj ulozi porodice.

Polazeći od shvatanja o važnosti porodice, kao prvog i najznačajnijeg agensa socijalizacije za vaspitanje i razvoj deteta uopšte, dr Bosiljka Đorđević je, i kao školski psiholog i kao istraživač u Institutu, znatan deo svojih proučavanja posvetila savremenoj porodici i njenoj vaspitnoj ulozi. Ova proučavanja je krunisala saradnjom sa Centrom za istraživanja i inovacije u obrazovanju (CERI-OECD) u Parizu, kao rukovodilac jugoslovenskog projekta o ovoj temi. Iz ove saradnje proizašla je izuzetno vredna studija, objavljena pod naslovom „*Savremena porodica i njena vaspitna uloga*“. Rezultati istraživanja su objavljeni kao deo nacionalnog

izveštaja, u publikaciji OECD i saopšteni na međunarodnoj konferenciji koja je na tu temu održana u Japanu i na konferenciji u Beogradu. Studiju su visoko ocenili recenzenti, ali je dobila i svojevrstu međunarodnu verifikaciju OECD i učesnika pomenutih konferencija. Sve ono što odlikuje radove akademika Bosiljke Đorđević, koje smo ranije naveli, krasi i ovu studiju: široki, celoviti, višedimenzionalni pristup proučavanju porodice, interdisciplinarna teorijska zasnovanost istraživanja, dosledna metodološka nastojanja da se, s jedne strane, naša porodica prouči kao civilizacijska i opštedruštvena pojava, kako sa teorijskog stanovišta tako i korišćenjem raznovrsnih izvora i empirijske građe, a sa druge strane, da se ova saznanja povežu sa našom vaspitnom praksom. Tome je usmerena temeljna i višestruka analiza prikupljenih empirijskih podataka, kao i konzistentnost u zaključivanju.

Knjiga „*Učenici o svojstvima nastavnika*“ predstavlja primer kako se jedna „večna“ tema - o liku i osobinama nastavnika, može proučavati na novi, obuhvatni, interdisciplinarni i empirijski način. Autori, dr Bosiljka i dr Jovan Đorđević, u pristupu svome istraživanju, prikazuju najpre bogatstvo stručnih i naučnih izvora i metodoloških pristupa problemu, a zatim u svojoj studiji polaze od socijalnopsihološkog stanovišta, posebno od važnosti teorija socijalne percepcije i atribucije. Slično pojedinim stranim autorima, otkrivaju ulogu socijalnih i emocionalnih svojstava, kao „centralnih personalnih crta“ nastavnika, koja dominantno oblikuju učenikovu percepciju ličnosti nastavnika. Ova svojstva učenik usvaja socijalnim učenjem i integrisanjem u svoj stavski i vrednosni sistem koji ima dinamičko dejstvo na socijalnu, emocionalnu, kognitivnu i motivacionu sferu njegove ličnosti.

Autori analiziraju rezultate svoga istraživanja u širem kulturnom i društveno-razvojnem kontekstu, prateći promene u ulogama nastavnika tokom vremena, izazvane novim zahtevima koji im se postavljaju. Posmatrajući obrazovanje kao dvosmerni uticaj učenika i nastavnika, ali i kao složeni višesmerni interaktivni proces – učenika međusobno, nastavnika međusobno, jednih i drugih u interakciji sa socijalnim i kulturnim užim i širim okruženjem, autori ukazuju na važnost i novo značenje ovih procesa. Dovoljno je pomenuti samo neka proučavana pitanja da bi se, uz sve ono što je rečeno o celovitosti i temeljnosti načina na koji autori istražuju problem, zaključilo o važnosti ovog starog ali uvek aktuelnog pitanja.

Istraživanje je imalo komparativni karakter, kako u tome što se sopstveni rezultati dovode u vezu sa nalazima drugih istraživača iz raznih sredina i kultura, tako i što se oni upoređuju sa uzrasnimim i polnim kategorijama, te sa sociokulturnim poreklom i obrazovnim nivoom učenika. Kada se tome doda i veliki uzorak ispitanih učenika i nastojanje da se postigne njegova reprezentativnost, zatim veoma detaljna obrada i analiza podataka, izvedeni zaključci, pedagoške implikacije i veoma detaljno prikazani prilozi, čitaocu je potpuno jasno da pred sobom ima izuzetno vredno delo, teorijski i metodološki naučno zasnovano, ali i sa jasnim porukama o mogućnostima primene na obrazovnu praksu. Budući istraživači ove problematike, sasvim sigurno, polaziće od ovoga istraživanja razvijajući svoj koncept proučavanja. Želimo posebno da naglasimo, da bi ova knjiga trebalo da bude ozbiljno štivo za svakog nastavnika da ga podstakne na upoznavanje svojih

učenika i njihovih očekivanja od njega, kao i da se sam preispita koliko svojim ponašanjem i radom odgovara takvim očekivanjima.

Moglo bi se reći da skoro i nema radova dr Bosiljke Đorđević u kojima se, rekli bismo, na prirodni način ne prepliću i integrišu pedagoški i psihološki saržaji istraživanja i u kojima nema praktičnih implikacija. Tome, uvereni smo, doprinosi i međusobni uticaj životne i prosvetne filozofije koju neguju bračni par, akademici Jovan i Bosiljka Đorđević. Taj sklad i integrisanost psihološkog i pedagoškog, za razliku od njihovog posebnog tretiranja, omogućuje potpuniji i, za unapređenje obrazovanja, plodotvorniji pristup, a da, pri tome, oboje razvijaju lične poglede, kao i posebna područja istraživanja.

Sistemska pitanja obrazovanja bila su takođe predmet proučavanja Bosiljke Đorđević. Među ovima, posebno treba pomenuti njena komparativna izučavanja iskustva eksperimentalnih (oglednih) škola u zemljama Evrope i SAD, zatim obrazovanje učitelja i razvoj naše škole u budućnosti. Ova istraživanja su podstaknuta tada aktuelnim potrebama za planiranjem promena našeg obrazovnog sistema. To svedoči da je dr Bosiljka Đorđević stalno u toku savremenih promena obrazovanja i da je svojom aktivnošću nastojala da tome pruži svoj doprinos.

Posebno mesto u opusu radova dr Bosiljke Đorđević, zauzimaju oni o darovitim učenicima, među kojima izdvajamo sledeće:

Individualizacija vaspitanja darovitih, 1979;

Daroviti učenici i (ne)uspeh, 1998;

Darovitost i kreativnost dece i mladih, 2005.

U delu »*Individualizacija vaspitanja darovitih*« dr Boska Đorđević razmatra teorijska pitanja obdarenosti i kreativnosti i prikazuje rezultate empirijskog istraživanja darovitih učenika u osnovnoj školi. U teorijskom delu rada razmatrana su sledeća pitanja: Sposobnosti i darovitost, darovitost i kreativnost, problemi identifikacije darovitih i specifičnosti rada s njima. Empirijski deo rada zasnovan je na primeni eksperimentalnog programa u redovnoj i dodatnoj nastavi, na uzorku učenika od IV do VII razreda, sa 831 ispitanikom iz dve gradske i dve seoske škole. Primena eksperimentalnog programa trajala je jednu školsku godinu.

Osnovni zaključci ovoga istraživanja mogu se sažeti u sledeće nalaze: primena eksperimentalnog programa potvrdila je da su znatno proširene mogućnosti u zadovoljavanju saznanjnih potreba učenika, naročito učenika na selu. Eksperimentalni program je uticao na poboljšanje opštih sposobnosti učenika koje se posebno manifestovalo u povećanoj fluentnosti mišljenja. Primena eksperimentalnog programa doprinela je i boljim međusobnim odnosima učenika u odeljenju i školi. Konstatovano je da zajedničke aktivnosti darovitih i ostalih učenika pozitivno deluju na opštu povoljnu klimu u odeljenju, odnosno da utiču podsticajno na sve učenike, ne samo na intelektualnom već i na emocionalnom, moralnom i socijalnom planu.

Ovaj rad, eksperimentalno postavljen, spada među prva istraživanja darovitih i kreativnih učenika u nas. Svojom koncepcijom, načinom praćenja realizacije eksperimentalnog programa, obradom i prikazom rezultata, priloženim instrumentarijem i pregledom literature na našem i stranim jezicima, rad je bio uzor autorima nekih kasnijih istraživanja ove problematike. Ova i druge knjige posvećene darovitim učenicima dr Bosiljke Đorđević predstavljaju psihološku osnovu za

diferencijaciju i individualizaciju vaspitnog rada uopšte, a posebno sa darovitim učenicima.

Knjiga »*Daroviti učenici i (ne)uspeh*« sadrži dve šire celine: teorijski i istraživački deo. U okviru teorijskog dela, dr Bosiljka Đorđević razmatra probleme darovitosti i svojstava ličnosti, darovite učenike i neuspeh, manifestacije i uzroke neuspeha darovitih, porodicu i darovite učenike, školu i neuspeh darovitih učenika. U drugom delu, razmatraju se metodološka pitanja istraživanja neuspeha darovitih, prikazuju se rezultati sopstvenih proučavanja i izvode zaključci i pedagoške implikacije izvršenog istraživanja. Istraživanje je izvršeno na uzorku od preko hiljadu učenika iz različitih sredina u Srbiji. U nastojanju da problem sagleda što celovitije, autorka je prikupila podatke o porodičnim prilikama, učešću učenika u školskim i vanškolskim aktivnostima i odnosima učenika i nastavnika, o zdravlju i učenju, koje je potom dovela u vezu sa neuspehom darovitih učenika. U prikupljanju podataka, Bosiljka Đorđević je, osim neposrednog ispitivanja učenika i nastavnika, proučavala i školsku dokumentaciju i dokumentaciju o zdravlju učenika, te obavila intervju sa roditeljima, školskim lekarima i drugim osobama koje su mogle da pruže neke podatke o učenicima.

Rezultati istraživanja su raznovrsni, brojni i vredni, kako sa teorijskog tako i sa praktičnog stanovišta. Pokazalo se, između ostalog, da su vršnjaci realni u proceni darovitih učenika, da su zdravstvene smetnje bile veće kod neuspešnih nego kod uspešnih darovitih, da daroviti neuspešni realnije procenjuju uzroke svoga neuspeha a da razloge toga vide u nedovoljnom učenju, nezanimljivim i teškim programima i dr.

Knjiga »*Darovitost i kreativnost dece i mladih*« predstavlja rezultat učešća autorke u radu naučno-stručnih skupova koje organizuje Visoka škola strukltonih studija za vaspitače »Dr Mihailo Palov« u Vršcu, u vremenu od 1994. do 2005. Knjiga sadrži deset priloga posvećenih darovitim učenicima. Nastala je kao izraz potrebe da se izborom tekstova koji reprezentuju važna područja u istraživanju darovitosti, sačini pregled pitanja koja su bila aktuelna, kao i da se sagleda put kojim su se kretala interesovanja naučnika u različitim oblastima ove problematike tokom desetogodišnjeg perioda.

Dr Bosiljka Đorđević je saopštavala rezultate svojih istraživanja na mnogim naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Da pomenemo samo skupove u Parizu (1959), Ženevi (1960 i 1968), Čelthemu – Velika Britanija (1966), Tunisu (1969), Londonu (1976), Tokiju (1983). Zahvaljući znanju francuskog, ruskog i engleskog jezika mogla je da komunicira sa stručnjacima iz drugih zemalja i kultura i da tako afirmiše svoje i rezultate naših istraživača, kao i da svoja saznanja o problemima obrazovanja u drugim sredinama prenosi u našu sredinu.

Njena društvena i profesionalna aktivnost visoko je cenjena i nailazi na poštovanje u stručnim i naučnim krugovima, te je obavljala važne stručne i društvene uloge. To je Bosiljki Đorđević donelo ugled veoma obaveštenog i angažovanog stručnjaka, kao i visoko priznanje za celokupni prosvetni i naučni rad - Nagradu »Dositej Obradović« (1974).

Dr Bosiljka Đorđević nikada nije bila kabinetski naučnik već je uvek usmerena ka školi, učenicima, nastavnicima i kolegama, ali i širem društvenom

okruženju. Znala je često da, ne osporavajući pravo pojedinca na drugačije mišljenje, odmereno ali odlučno iznosi svoje stavove i saznanja, da podržava kolege u njihovom samostalnom radu i da se suprotstavlja neopravdanom osporavanju takvih nastojanja.

Na kraju, želimo da istaknemo da stručna i naučna angažovanost dr Bosiljke Đorđević ima i veoma lepu dodatnu dimenziju. Naime, u današnje vreme kada je publicistička produkcija velika, ali često nedovoljno kritička i neadekvatno vrednovana, Bosiljka Đorđević prati i čita radove svojih kolega i, što je prava retkost, reaguje, slanjem svojevrsne »povratne informacije« odobravanja i podrške autorima. Pominjemo ovu vrstu kolegijalne i podsticajne komunikacije kao dodatnu angažovanost naše uvažene kolegice, ali i kao podsticaj za naše preispitivanje spremnosti za ovakvu kolegijalnu recenziju i priznanje autorima.

O akademiku Bosiljki Đorđević moglo bi se reći još mnogo lepoga i dobrog, posebno o njenim ličnim osobinama kao naučnika i čoveka, a koje su utkane u njena dela. Pažljivi čitaoci će to, svakako, zapaziti.